

ARDAMICA ZORÁN

Álnév és műfordítás

Jelent-e más jellegű feladatot a műfordító számára egy olyan alkotás lefordítása, amelynek szerzője álnév mögé bújlik? Főleg, ha valamely körülmény miatt a fordító nem is tudja, hogy a feltüntetett név álnév... Első látásra nem találunk olyan indokot, amely miatt nyelvészeti és rutinszerű (mechanikus jellegű) eljárások szempontjából ez egy speciális kompetenciát igénylő feladat lenne.

Ha azonban a befogadás körülményei és konvenciói, a forrás- és célirodalom kánonjainak fejlődési vonala, illetve ezek párhuzamai vagy különbségei (lásd pl. a fáziskéséseket), valamint a nemzeti irodalmak közötti kapcsolatok karaktere, lényege és iránya felől közelítjük meg a kérdést – (irodalom)elméletivé és részben művelődéstudományivá téve azt –, akkor már összetettebb választ igényelhet. Hiszen nem csupán irodalmi szöveget fordítunk, hanem kultúrát, és számítunk a befogadó környezet lehetséges reakcióira. (Régebbi művek korábbi – lásd Batsányi Osszián-fordításait – vagy mai historizáló fordítása e tekintetben szinte egyáltalán nem releváns vizsgálati tárgy, hiszen csupán hiánypótlásra alkalmas, a fordításmű nem kapcsolódna be a ma létező irodalmi folyamatokba.)

Éppen ezért amikor a továbbiakban maszkos, álneves irodalomról írok, akkor a különbözőség elérésének céljával – akár a szerzői név el nem titkolása mellett – felvett nevek, identitások pozíciójából megszólaló beszédet értem alatta, függetlenül attól, hogy a szerző motiváltsága szociokulturális vagy pedig játékjellegű. Netán mindkettő.¹ Sőt, a szociokulturális aspektusokkal

összefüggésben az identitások szubjektumelméleti vonatkozásai szintén szóba jöhetnek, hiszen a kettős (többes) identitással rendelkező szerzőknél nem csupán külső kényszerek, hatalmi pressziók, a közeg hagyományai vagy az üzleti szempontok hatnak – nem mindegy, milyen nyelven írja le a nevét, álnevét a szerző, milyen nyelvű, nemű, hangzású, helyesírású nevet választ. Hanem esetenként reális, művészetben „(ön)megvalósítani” akart szubjektumuk vagy pedig a „ki beszél a narrációban”, illetve „milyen karakter beszél” kérdésre választ adó, az írói vagy a szereplői beszédhez kreált identitás befogadásban feltételezett pozíciója is szerephez juthat.

Szövegemben elsősorban a befogadás és a befogadás körülményei felől tekintek e témára, mivel az irodalmi fordítás az esetek zömében a kiadói politikának és üzleti vagy „üzleti”, azaz a nem kommersz megjelenések finanszírozási szempontjainak megfelelően előre felkutatott és/vagy meghatározott célcsoportoknak, vagyis széleskörű, elméleti felkészültsége alapján eléggé tagolt olvasóközönségnek és kompetensebb szakmai közönségnek is készül. Ennek okán meghatározó lehet néhány percepció konvenció:

Idegenként, és vajon mennyire idegen kultúrából érkezőként tekint a befogadó a szövegre? Egy szláv nemzet, például a szlovák olyannyira nem idegenkedik a szomszédos szláv nemzetek nyelvileg érthető (ilyen a cseh) kultúrájától, irodalmától, hogy néha nem is igényli a nyelvi fordítást.² A kicsit távolabbi, nehezebben érthető nyelvű és több társadalmi, kulturális eltérést mutató szláv nemzetek (lengyel, orosz, ukrán, horvát stb.) műveinek befogadása minimum két okból „könnyebb” más nemzetek műveinél. Elvileg egyfelől még él a szláv kölcsönösség (všeslovanská vzájomnost)³ szociokulturális és ideológiai hagyománya. Másfelől pedig a közös kulturális (antropológiai) karakterjegyek befolyásolják a befogadást. Érthetjük ez alatt az egzakt módon nehezen megragadható, a befogadás folyamán leginkább a tán szellemtörténeti szempontból magyarázhatóbb irracionális elemekben, az érzelmi hatások érzékelésében, a könnyebb megközelíthetőségben, a mély beleélés, az átérzés lehetőségében, azaz transzlatológiai fogalmat bevetve: a nyelven belüli és kívüli fordításszerűség, idegenszerűség (mint étrangíté),⁴ a nagyon kis mértékben, szinte hiányában, s ennek megfelelően a vélt sajátosság nagy arányában megnyilvánuló közelséget, befogadhatóságot. A percepció, a recepció általában olyan kontextusban zajlik vagy képzelhető el, amely konvenciókkal, megszokásokkal, tradíciókkal rendelkezik. Amennyiben a műfordítónak csupán kevéssé kell ezekhez alkalmazkodnia, mert a forrás- és a célszöveg kultúrájának közelsége okán ezek hasonlóak, az idegenszerűség és a fordításszerűség észlelhetősége automatikusan csökken. A fordító nem, vagy csak kis mértékben kényszerül például olyan műfordítói eljárások használatára, mint az aktualizálás, egzotizálás, kreolizálás, domesztikáció, helyettesítés, kihagyás, kompenzálás,

lokalizálás, semlegesítés, vagy a Holmes nyomán elnevezett⁵ historizálás és modernizálás. És főleg nem kényszerül adaptálásra, átírássra mint a legradikálisabb módszer alkalmazására. A forrás- és a célnyelv, illetve a kultúrák között nem kénytelen sok szűrőt alkalmazni, kulturális teret és időt nem, vagy csak kis mértékben kell áthidalnia.

Más a helyzet a nem (közeli) rokon népek, kultúrák és nyelvek esetében. Érdeemes megkülönböztetni a világirodalmi és esetünkben az európai irodalmi kánonból érkező lefordított műveket és a világirodalomban még nem feltétlenül kanonizálódott, de a közönség érdeklődésére valamilyen okból számot tartó⁶ idegen nyelvi műveket. Előbbi kategória ugyanis valamiféle, a lefordítás előtt már feltételezett/bizonyított egyetemes érdeklődésből indul ki. Ez – bár egy kánon sosem állandó, mégis – szinkron és diakron szempontok szerint ugyancsak evidens univerzális esztétikai értékek és emellett más nemzeti kánonokkal már interakcióban lévő hatásmechanizmusok és a célnyelvben előre láthatóan, feltételezhetően elinduló hatásmechanizmusok szerint tarthat igényt az irodalmi fordításra.

Utóbbi kategória nehezebben felmérhető – többek között ebben áll a kiadói politika szakmai és anyagi sikeressége is –, ugyanakkor könnyebben befolyásolható a marketingeszközökkel és irodalomszociológiai, valamint bizonyos értelemben hatalmi, azaz a kánonképzést például jól megszervezett irodalmi étellel befolyásolni tudó eszközökkel.⁷

Ezen a ponton érkeztünk el e szöveg tulajdonképpeni szűkebb témájához és hipotéziséhez, mely szerint a fentiek értelmében vizsgálni érdemes az álneves irodalom fordításainak szövegeit és a fordításművek megjelenésének, valamint ezzel összefüggésben befogadásának, hatásainak mechanizmusait a célkultúrában, valamint ezeknek a forráskultúra kánonjára való visszahatásait. Mivel második munkanyelvem a szlovák, kézenfekvő volt, hogy álneves magyar irodalmi művek szlovák nyelvű, valamint fordítva, szlovák álneves művek magyar fordításaival foglalkozzam. Ezen belül azokra a főként kortársnak tartható művekkel, amelyekre az első bekezdésekben utaltam.

Csakhogya az anyaggyűjtés stádiumában azzal a – bevallom, nem egészen meglepő⁸ – ténnyel szembesültem, hogy szlovák oldalról az első szlovák „internetes” regényt produkáló és azóta könyvsorozatként folytató Maxim E. Matkin, továbbá Anna Snegina, Petra Malúchová, Péter Iványi, Jozef Varnusz, Magistra Aglaja, Maroš Plecho, Attila Tárnoki, Peter Husliar, Paxeviool, Beatrice Fadda, Filip Gordi stb. művei nem jelentek meg magyarul. Magyar oldalról Sárbogárdi Jolán, Virágos Mihály, Dumpf Endre, Jack Cole, Lázár René Sándor, Székely Árti, Pacifikus Maximus, Tsúszó Sándor, Martossy Borbála, Petrence Sándor, Csokonai Lili, Sztepan Pehotnij stb. szövegei sincsenek szlovákra fordítva. Ha akad is ilyen, akkor csak elvétve, bizonyosan nem jellemző mértékben. A hiány akkora mértékű, hogy nem

magyarázza a kölcsönös szlovák–magyar fordítások rendszerváltás, azaz a két ország közötti könyvkiadási egyezmény megszűnte utáni állapotban támadt úr, sem pedig a magyar közönség viszonylag gyér érdeklődése a szlovák, valamint a szlovák közönség és irodalom alig nagyobb érdeklődése a magyar irodalom iránt. Fentebbi megállapításom az álneves irodalom kölcsönös vagy akár egyoldalú fordításainak jelenlegi deficitjéről azért is tűnhet sarkosnak, mert nem egy marginális vonal ignorálásáról van szó.

Hanem a két nemzeti irodalomban fontos alkotói attitűd, módszer, nyelv (paradigma?) párbeszédének, illetve kölcsönös megismerhetőségének szinte teljes hiányáról. Természetesen e tény súlyosságára való tekintettel vizsgálódásom szakemberek és érintettek személyes megkérdezésére szintén kiterjedt. Többek között a Szlovák Tudományos Akadémia egy-egy kutatója, jeles műfordítók és alkotók, irodalomtörténészek is megerősítették, jellemzően nem tudnak álneves irodalmi művek fordításairól szlovák–magyar, magyar–szlovák relációban.⁹ A számos álnévvel operáló és mindkét irodalmat jól ismerő kétnyelvű szerző, Macsovszky Péter szerint nem létezik az álneves irodalom kölcsönös fordítása, sőt még érdeklődés sem iránta.¹⁰ De az is lehet, hogy olyan jól rejtőzködnek a szerzők és a fordítók álneveik mögött, hogy gyakorlatilag teljesen eltűntették eredeti identitásukat...

A szlovák irodalomban az álneves szerzők művei vagy kommerszek (pl. Matkin), vagy pedig a kísérleti, de nem marginálizálódott kategóriába tartoznak, s jó nevű alkotók állnak mögöttük (pl. Macsovszky), ezért elméletileg nem feltételezhető probléma a magyar befogadásban. Annak ellenére sem fordítanak tömegesen magyar álneves szerzőket szlovákra, hogy azok legtöbbje őrzi pozícióját a kánonban, vagyis a fordításmű pozicionálása a célkultúrában szintén nem a nulláról indulna. Az álnevesség jelensége mindkét kultúrában ismert, egyikben sem idegen vagy értelmezhetetlen.

Hajdu Péter tanulmányában¹¹ utal Gideon Toury állítására,¹² mely szerint a fordítást a célkultúra kezdeményezi, mivel hiányt észlel önmagában. Amennyiben ezt elfogadnánk, abból további kérdések és válaszok következnenek. Vajon a két szomszédos és egymáshoz viszonyítva csöppet sem áthidalhatatlan fázistolódásban álló kultúra kölcsönös fordításainak kis száma adódhat a célkultúra „hiányérzetének” kis mértékéből? „Pótolják-e” más nemzeti vagy világirodalmi forrásból e műveket? A kis érdeklődés csupán irodalmi szempontokkal magyarázható? Gyaníthatóan minden válasz nemleges. Sőt, Toury állításában szintén érdemes kételkedni. Bár a kiemelhető szerepet vállaló Kalligram Kiadó nemzetközi, azért az evidens, hogy jórészt a magyar értelmiség határozza meg aktivitásainak szellemiségét. Másrészt a hozzá kötődő szlovák értelmiség – ha jelentkezik a fent említett igénnyel – minőségi/jellegbeli mutatói ellenére sem tekinthető a szlovák kultúra reprezentatív nagyságrendű mintájának. Emellett persze ugyancsak Touryt cáfoló szempont lehet, hogy a nemzeti „kultúraexport” az exportáló

kultúra érdeke is, hiszen mind a saját nemzeti irodalmában, mind pedig a nemzetközi megmérettetésben akkor marad kánonképes, sőt kánonalakító egy mű, hogyha jelentékeny hatást képes kifejteni – ennek pedig a fordítás (főként kis nyelveknél) előfeltétele. És akkor az üzleti szempontokat most nem is vizsgáltuk.

Görözdí Judit hivatkozott tanulmányában¹³ számba veszi mind a négy tematikus vagy magyar blokkot tartalmazó szlovák folyóiratszámot (*Romboid, Revue svetovej literatúry*), valamint az egyetlen antológiát,¹⁴ amely magyar irodalmat mutatott be szlovák fordításban. Ezekon felül az esszéket, interjúkat és publicisztikát leszámítva a magyar alkotók jelenléte a szlovák irodalmi térben kifejezetten a kötetbeli megjelenésekre korlátozódik. Magyar–szlovák viszonylatban a Slovar, Drewo a Srd, AB-Art, Madách-Posonium, Median, Plectrum, Nap, de legnagyobb számban a Kalligram jelentet meg fordításokat. Sajnos a közeg kölcsönös érdeklődésének és az anyagiak hiányában a legszorgalmasabb kiadói politika is szinte csak az alapvető művek fordításait képes kánonbéli rangra emelni, további szerzők közlése a részleges hiánypótlásig jut el.¹⁵

Ha találunk is műveket, nem beszélhetünk a recepció olyan ideális állapotáról, amelyben azok a célnyelvi kultúrában jelentékeny hatást fejtenének ki, vagy szervesen beépülnének abba. Utóbbi még a szlovák irodalomtörténészek által emblematisz módon szlovák íróknak is tartott Grendel regényeire sem igaz véleményem szerint, mert relatív sikerük ellenére e regények közvetlen hatása sem a vele kortárs, sem pedig az őt követő szlovák irodalomban nem mutatható ki konkrétan... Márpedig akkor kevésbé kanonizált szerzők még rosszabb pozícióból indulnak. Talamon Alfonz legismertebb műve amolyan fehér holló, amely álneves is, nem is, mivel a szerző saját neve és az álnév egyaránt szerepel a borítón (Talamon Alfonz: *Samuel Borkopf: Barátaimnak egy Trianon előtti kocsmából*¹⁶, Deák Renáta szlovák fordításában (*Mojim priateľom z predtrianonskej krčmy*¹⁷). Mindenesetre alkalmas arra, hogy rámutassunk, a minimálisan sem hangoztatott olvasói érdeklődés, valamint a kiadásproblémák mellett van a kölcsönös fordítási deficitnek¹⁸ egy harmadik, a befogadás felől nézve szintén fontos oka, ez pedig a nyelv. Az a nyelv, amely a magyar közegben már évtizedek óta létező, a szlovák irodalomban pedig máig alakuló posztmodern kortárs irodalomban már nem egyértelműen feleltethető meg valamely, nyelvészeti szempontból jól körülírható nyelvhasználati normának. Ezzel szemben nyelvi normák termékeny keveredésével, újraolvasásával teremt meg a szerző saját idiolektusát, amely immár fokozottan nem ekvivalense egy másikkal.

A potenciális fordító Csokonai Lilinél egy erőteljesen archaizált forrásnyelvvvel dolgozna. Borkopfnál egy szecessziósan indázó nyelv által leírt kulturális teret ültetett át szlovák nyelvi-kulturális környezetbe Deák Renáta

– tehát mindkét esetben valaha legalább az egyik nyelven létező nyelvi norma alapján válik lehetővé a fordítói, majd pedig az olvasói befogadás. Ám találhatunk¹⁹ olyan fordításszöveget is, amelynek eredetije egy magyar nyelvtudással nem rendelkező álmagyar álneves szerző műve. Tony H. Salazzini *Level mese thavolbol kedves ió madariainnak* című szövege²⁰ egy magyarul csupán hadováló, de identitását tekintve magyar kulturális meghatározottságban élő²¹ fiktív szerző vallomása többek között a magyar nyelv szeretetéről. A fordító nem visszarontott – ahogyan Parti Nagynál tapasztaljuk –, hanem még el sem sajátított nyelv hiányosságait magán viselő forrásszöveg nyelvi s egyben kulturális átkódolásával kénytelen megküzdni. Ezen felül azzal az abszurd helyzettel is, hogy célszövege egy ugyancsak el nem sajátított, nem létező (de szükséges, tehát a műfordító által kreált) szlovák nyelvi tudással dicsőítse a magyar nyelvet.²²

Samuel Borkopf, Csokonai Lili és Tony H. Salazzini nyelvének sincs szlovák ekvivalense. Az ilyen nyelvet a célkultúra számára meg kell (meg lehet) teremteni. Ez pedig a hagyományos fordítói eljárások mellett kivételesen kreatív és széleskörű kulturális kompetenciákkal felvértezett eszköztárat feltételez a műfordító részéről. Ám az olvasó részéről nem különben, mert valamilyen olvasói stratégia által ezt a – feltételezett – célnyelvet meg is kell tudni „érteni”. Az erre vonatkozó olvasói igény nem egyértelmű, sőt, nem tudunk róla, hogy egyáltalán létezne. A szlovák Csokonai Lilinek saját szlovák szerzői nyelvre volna szüksége, ám a potenciális fordító munkáját nehezítené, hogy a barokk szlovák nyelvállapot,²³ a létező források és az oktatásügy jelenlegi helyzete alapján aligha megismerhető olyan mértékben a szlovák olvasó számára, hogy az ilyen barokk jellegű nyelvi normát a szerzői/fordítói idiolektusba/identitásba beépítve, azzal dúsítva a kortárs befogadói konvenciók alapján komoly problémák nélkül magáévá tudjon tenni. Ebből következően egy ilyen fordításmű eleve marginális olvasói térbe érkezhetne.

Ami az álneves irodalom fordításának további lehetőségeit illeti, a műfordítók a nyelvi és kulturális problémákat kreativitásukkal több-kevesebb sikerrel képesek áthidalni. A befogadók is fokozatosan megnyerhetők lehetnének. A nyelvi korlát áthidalása, a szerzői idiolektusok addig kevésbé ismert karaktere a befogadóknál tehát a szokottnál nagyobb erőfeszítést generálhatna, hiszen tulajdonképpen még nem létező szlovák nyelveken olvasnának egy olyan fáziskésésben lévő közegben, amelynek még nem volt túl sok alkalma fokozatosan hozzászoktatni az olvasót az ilyen – mégiscsak „megtanulható” – tendenciákhoz.²⁴ Éppen ezért is lehetne fontos a kölcsönös irodalmi csere, kiváltképpen az aktuális, köztük az álneves, a rendhagyó jellegű, s általában a kortárs művek fordítása, különben nem kizárt, hogy egyes irodalmi trendek értékei marginalizálódnak vagy teljesen elvesznek egy potenciális közönség számára.

Mind a magyar archaizáló szerzői nyelvek, mind a nyelvi konstruáltságokról megismerhető vagy azzal tüntető magyar (szerzői, alkotói, újraalkotói,²⁵ szereplői és beszélői) identitások, mind pedig a nyelvjátékokat, nyelvi leleményeket szerzői nyelvvé formáló alkotások úgy maradhatnak idegenek egy szomszéd nemzet számára, ahogyan a kortárs szlovák irodalmi folyamatok a magyar kultúra részére. Ebben pedig az irodalomtudománynak is szerepe lehet, hiszen Magyarországon is bizonyos mértékben tartja magát, Szlovákiában pedig gyakorlatilag szinte még dogma a translatólogia irodalmi fordításokkal foglalkozó elméletének és gyakorlatának az alkalmazott nyelvtudományba való „hivatalos”, „akadémikus” besorolása. S amíg a műfordítás-elmélet(ek) el nem nyerik azt a pozíciót, amelyben már nem csupán periférikusan, a megfeleltetés-teóriák és az ekvivalencia-kutatások mellett, hanem teljesen legitim módon vizsgálhatják a fordításművek szövegét és befogadását, a műfordítás folyamatát inter- és transzdiszciplináris módszerekkel, addig nem lesz lehetősége a tudománynak érdemi befolyást gyakorolni a könyvkiadásra és annak – a két nemzet esetében nélkülözhetetlen – állami támogatási politikájára. Sem pedig a befogadást releváns módon – legalábbis naiv reményeim szerint – meghatározó irodalom- és nyelvoktatásra.

Jegyzetek

¹ Vö. NÉMETH Zoltán: Maszkok. Álnév és névtelenség az irodalomban. *Palócföld* 2013/4. 42–43. (42–55.)

² Ezzel szemben az ún. szlovák nyelvtörvény előírja, hogy minden idegen nyelvű (beleértve a csehét is), 12 éven aluliaknak szóló audiovizuális művet szlovák nyelvű szinkronnal kell ellátni. TT 270/1995, 5. par. 2. bek. <http://www.vyvlastnenie.sk/predpisy/jazykovy-zakon/>.

³ Lásd Ján Kollár és Pavol Jozef Šafárik életművét és máig tartó hatását. Erről magyarul bővebben például itt: HAMBERGER Judit: *A szlovákok története*. http://szlavintezet.elte.hu/szlavtsz/slav_civil/szlovak-tortenelem.htm#h20.

⁴ Tehát a szöveg (és nem textuális kontextusa) azon tulajdonságairól van szó, amelyek az olvasó számára a szöveg felismerhetően nem eredetileg is a célnyelven fogalmazott voltárról tanúskodnak.

⁵ HOLMES, James S.: *The Cross-Temporal Factor in Verse translation*. In *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*. Amsterdam – Atlanta: Rodopi B.V., 1988. 37. http://books.google.sk/books?id=f6mTvPXluf4C&pg=PA35&lpg=PA35&dq=james+holmes+the+cross-temporal+factor&source=bl&ots=g5bQuHA2Px&sig=J8bi82bdMb1xrmRwsny3n_8SW68&hl=hu&redir_esc=y#v=onepage&q=james%20holmes%20the%20cross-temporal%20factor&f=false Az első kiadás 1972-es [In Meta], értelemszerűen arra reflektált a

szakmai közeg.

⁶ Lehet szó üzleti szempontokról, de akár a földrajzi/történelmi/kulturális (szlovák–magyar, szlovák–osztrák), közigazgatási (szlovák–német, lásd német ajkú kisebbség Szlovákiában), ideológiai (pl. keresztény irodalmak) vagy művészi nézetek azonosságán alapuló (posztmodern, realista) közelségről.

⁷ Vö: Hajdu Péter analogikusan vonatkoztatható megállapításával: „A kánonképzés a világirodalom tekintetében (is) hatalmi kérdésnek tekinthető.” HAJDU Péter: Fordítás és kánonképzés. In JÓZAN Ildikó, SZEGEDY-MASZÁK Mihály (szerk.): *A „boldog Babel”*. Gondolat, Budapest, 2005, 47., és érvelés uo. 47–60.

⁸ A téma felvetése részemről ezért a komparatiztikai, kontaktológiai és művelődéstudományi szakterületeknek címzett szándékoltan jóindulatú provokációnak tekinthető.

⁹ Ehhez lásd még: GÖRÖZDI Judit: „Kifelé is érhetően prezentált értékek”. A prózaforum utáni magyar próza szlovák recepciója. *Magyar Lettre Internationale*, 2006/2007 tél, 63. sz., 62–65. és GÖRÖZDI Judit: Recepcia postmoderneje madarskeje prózy v slovenskeje kultúre. *Slavia* 2011/1. 36–49. E tanulmányok a részletesen összefoglalt recepcióban okkal nem említik álneves művek fordításait.

¹⁰ Személyes közlés. 2013. szept. 4.

¹¹ HAJDU Péter: *Fordítás és kánonképzés*, 55.

¹² TOURY, Gideon: *Descriptive translation Studie and beyond*. John Benjamins, Amsterdam–Philadelphia, 1995, 27.

¹³ GÖRÖZDI Judit: „Kifelé is érhetően prezentált értékek”. A prózaforum utáni magyar próza szlovák recepciója. *Magyar Lettre Internationale*, 2006/2007 tél, 63. sz., 62–65.

¹⁴ Azóta tudtommal csak egy ötnyevű, a visegrádi 4-es irodalmaiból válogató, szintén nem reprezentatív antológia jelent meg. (BÉKÉS Pál [szerk.]: *A visegrádi országok irodalmi antológiája*. Kultúrpont, Budapest. 2007.)

¹⁵ Ne feledjük, hogy a két ország pályázati rendszereiben a fordításirodalom a „nem eredeti” nemzeti, azaz a nem elsődlegesen preferált kategóriába került, miáltal a fordításművek amúgy is komplexebb, hosszabb időt igénybe vevő és drágább kiadói szervezéssel, munkával járó megjelentetése drága és kiszámíthatatlan eladási rizikóval jár.

¹⁶ Pozsony, Kalligram, 1998.

¹⁷ Bratislava, Kalligram, 2001.

¹⁸ Ismét hangsúlyozom, nem csupán az álneves irodalom fordítása nem működik, hanem általában a két irodalom háború utáni fordítása sem. A két ország kiadói egyezménye az államszocializmusban ugyanis elsősorban ideológiai alapon szelektált, a rendszerváltás után pedig a nacionalista villongások nem segítettek a fordítást. Már meglévő fordításokhoz nehéz pénzt szerezni, még el nem készültekhez – a kiadói megrendelés márpedig a koncepciózus munka előfeltétele – szinte lehetetlen. (MATKIN, Maxim E.: *Polnočný denník* [Slovart, Bratislava, 2002] álneves kötetének magyar kiadásra [*Éjféli napló*] vonatkozó pályázata kétszer egymás után volt sikertelen.) Holott elméletileg a sok száz éves közös múlt, a reáliák nagyszámú azonossága vagy hasonlósága, a kulturális, földrajzi, természetrajzi, társadalom-szervezettségi stb. közelség szinte optimális kontextust alakíthatna ki a szlovák és a magyar irodalom kölcsönös megismerésének terepén.

¹⁹ Egyelőre kéziratban, FÜLEKI Hajnalka fordítása: *List zo vzdjaljenej djáljavi mojim*

milím dobrím Madjarom a Kloaka (<http://kloaka.membrana.sk/>) szlovák kísérleti internetes folyóiratban vár megjelenésre.

²⁰ Salazzini, Tony H.: *Level mese thavolbol kedves ió madariaimnak*. In HIZSNYAI Zoltán: *Bárka és ladik*. Pozsony, Kalligram, 2001. 53-55.

²¹ „Kosonom neked sep madár nelv, hód althálad lethem VALAHOD- VALAMI. De kosondmeg theis sep madár nelv nekem, hod VALAMÍth folaldosthám hod theis másVALAHOD lehes VALAMI. Es nemlethel volna nélkülem. Ilen nemlethem volna ense nélküled.” (Kiemelések az eredetiben.) Salazzini, Tony H.: *Level mese thavolbol kedves ió madariaimnak*. In Hizsnyai Zoltán: *Bárka és ladik*, 53-55. Füleki Hajnalka fordításában: „Vdjaka tjebe, ti, aká szi mi krászná madjartsina ljúbo zvutsná, zse szkrze tjeba szom sza sztatj mohou VOLJAJAKO-NJETSÍM. Ale i ti, aká szi mi krászná madjartsina ljúbo zvutsná, mnje vzdaj vdjaku szvoju, pre tozse szom i ja NJETSO/VOLJATSO obe toval, abi szi i ti mohla INAK bitj VOLJATSÍM. Takáto bi szi bezomnja bitj njemohla. A anji ja bi szom njemohou bitj bez tjeba takító.” FÜLEKI: *i.m.*

²² Domesztikálhatott volna és cserélhetette volna a tematizált nyelvet is szlovákra, ám az identitás-megélés abszurdításának egy lehetséges (többlet)jelentése veszett volna oda. Ez a helyzet hasonlítható ahhoz, amikor például a forráskultúra ideológiájával szembenálló célkultúra nyelvére fordítanánk. El lehet képzelni a befogadói reakciókat, ha 1850-ben valaki oroszra fordította volna a *Nemzeti dakt...* A fordításmű a nyelvjátékok átültetése mellett a magyarhoz hasonlóan nem létező „helyesírást”, lejegyzési módot is kreálni kénytelen/próbál.

²³ A szlovák nyelv kodifikálására, egyfajta tudatos normaalkotásra közismerten csupán a 18. század második felétől ismerünk kísérleteket (J. I. Bajza, majd Bernolák), a ma kiindulási pontként szolgáló Štúr-féle kodifikáció 1843 és 1852 közé tehető.

²⁴ Ez részemről semmiképpen sem minősítés, hanem egy állapot leírása.

²⁵ Lásd pl. Parti Nagy Lajos műfordítói/újraírói eljárásait.

